

מכתלי בית ההוראה

אקטואליה
בהלכה

פניני הלכה למעשה, בענייני דיומא ושאלות המתחדשות

מרבני בית המדרש להוראה ודיינות "באר ישראל"

בראשות מורינו הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א

מכתלי בית ההוראה

תשובה ממורינו הרב שליט"א

להזמין נהג נכרי שיסיעו בזמן צאת השבת

חברך, ולא יעשה גוי מלאכתך¹, (עיין בשער הציון סימן רמג סק"ז וכ"כ בשו"ע הרב שם, ועיין בפמ"ג שם מש"ז סק"ג, ובגליוני הש"ס שבת ק"ז). ואף כאשר לא ציווה לנכרי לעשות עבורו, אסרו הנאה מכל מלאכה שעשה נכרי עבור ישראל, ומן הטעם, שאם יהא מותר ליהנות יאמר לו לעשות המלאכה, (משנה ברורה סימן רעו סק"ב מהרשב"א, וראה עוד בסימן שכה סק"ב טעם אחר מהר"ן ורש"י, שגורו שלא ינהג ממלאכה הנעשית בשביל ישראל, וביש"ש ביצה פ"ג סימן ד ביאר הדבר שזהו משום שגנאי לאדם שיהנה ממעשה שבת).

נאמרו בראשונים שלושה טעמים לאיסור זה: א. שלא תהא שבת קלה בעיני ישראלים ויבואו לעשות בעצמם (רמב"ם שבת פ"ו הל"א, שו"ע הרב סימן רמג ס"א). ב. משום 'ממצוא חפצך ודבר דבר' (ישעיה נח, יג. כ"כ רש"י עבודה זרה דף טו. ד"ה כיון דזבנה) ג. משום שהנכרי שלוחו לעשות מלאכה בשבת, (רש"י שבת דף קנג. ד"ה מאי, עבודה זרה כ"ד כ"ה אבל, ודף כ"ה ל"א). [והאחרונים האריכו למעניתם בגדר שליחות זו, שהקשו בזה. א. הלא אין שליחות לנכרי. ב. אין שליח לדבר עבירה. ג. לא שייך כלל לאסור בזה משום שליחות, משום שהקפדת התורה היא על מנוחת היהודי והרי סוף גופו נח. ד. קשה לאידך גיסא, אם אכן הטעם משום שליחות, מדוע אין האיסור מן התורה. ובגילון רעק"א כתב (סימן שז מג"א סק"ב ט) שאכן אין כוונת רש"י לדין שליחות ממש אלא דדמי לשליחות. וראה עוד מה שכתבו בענין בנתיבות המשפט (סימן שמח סק"ד), שו"ת פני יהושע (סימן ג), בית מאיר (אבהע"ז סימן ה), חת"ס (א"ח סימן פד)].

וכתב האבני נזר (אור"ח סימן מג) נפקא מינה בין שני הטעמים שכתב רש"י: א. אם אומר לנכרי בשבת לעשות מלאכה במוצאי שבת, שאין בכך איסור משום שליחות שהרי המלאכה נעשית ביום חול, אלא שאסור משום 'ממצוא חפצך'. ב. באומר לנכרי בערב שבת לעשות מלאכה בשבת, שאין איסור

המשך בעמ' ב'

שמעון הינו איש עסקים מצליח, ובשל מסחריו הענפים ועסקיו חובקי העולם, נעשות טיסותיו אל מעבר לים כמעט על בסיס שבועי קבוע, כאשר על מערך הזמנת כרטיסי הטיסה אמון סוכן נסיעות יעיל, האחראי לארגן עבורו את כל הנדרש לצורכי נסיעותיו, ושמעון מצדו אינו צריך אלא לדעת את השעה המדויקת בה עליו לעמוד על שריוול המטוס טרם המראתו. כך ארע פעם אחת, כאשר עסקה חשובה עמדה על הפרק בעקבותיה נאלץ להישאר בארץ נכר גם ליום השבת, וסוכן הנסיעות הזמין עבורו כרטיס בטיסה הראשונה הנועדה לצאת במוצאי שבת; ויהי ביום השישי, כאשר פתח שמעון את כרטיס הטיסה על מנת לדעת את הזמן שעומד לרשותו להתארגנות, ובחישוב מהיר העלה שזמן ההמראה הוא פחות משעה מצאת השבת, כך שכדי להספיק את הטיסה, עליו להתארגן כבר מערב שבת ולהזמין נהג מונית שיהיה בהיכון הכן לצאת עימו היישר אל שדה התעופה עם צאת השבת.

אלא שכדי שהנהג הגוי ימתין אצלו מוכן ומזומן לנסיעה מיד במוצאי שבת, יהיה עליו לצאת מביתו עוד ביום השבת, ועל כן שואל האם יש בכך משום איסור אמירה לנכרי שיעשה מלאכה בשבילו בשבת, או שהדבר מותר.

תשובת מורינו הרב שליט"א:

אסרו חז"ל לומר לנכרי לעשות מלאכה בשבת, ובכמה מקומות בש"ס אמרו: 'אמירה לנכרי שבות' (שבת דף קנ. עירובין דף סז: בבא מציעא דף צ. בבא קמא דף פ:), ומכל הפוסקים משמע שאין האיסור אלא מדרבנן אלא שאסמכוהו חז"ל (מכילתא בא פרשה ט א) על הפסוק 'כל מלאכה לא יעשה בהם' - לא תעשה אתה, לא יעשה

תשובת מורינו הרב שליט"א:

כתבו הפוסקים² שאין לתת מעות מעשר לדברים שהוא מחויב בהם ממילא, והמסופק אם פרע חוב, דינו שהוא חייב לצאת ידי שמים⁴, ועל כן אינו יכול לפרוע החוב ממעות מעשר⁵.

שינה בנסיעה עם מנעלים לרגליו

אמרו חז"ל (יומא עה:): הישן במנעליו טועם טעם מיתה. האם הישן בנסיעה במטוס או ברכבת עליו לחלוץ את מנעליו מפני חשש זה.

תשובת מורינו הרב שליט"א:

בשינה בנסיעה אינה אלא שינת ארעי, ולפיכך אינו צריך לחלוץ מנעליו⁶.

לגבי אמירת תודה רבה, כתבו פוסקי זמננו שאין איסור לומר תודה רבה, כיון שאין כוונת המלוה להחזיק טובה כלל, אלא שזהו מדרך הנימוס המקובל¹. כמו כן באמירת 'תזכה למצוות', אף שיש איסור ריבית אם מברך את המלוה (תוספות קידושין ח: ד"ה צדקה), יש להקל שאין אמירה זו נחשבת לברכה ומותר².

תשלום ספק חוב ממעות מעשר

אדם שלווה מעות לפני תקופה ארוכה, ומחמת ריחוק הזמן אינו זוכר אם כבר פרע את החוב ואף המלוה שכח מהעניין; האם יכול הלווה לשלם את ספק החוב מדמי מעשרות:

הלכה למעשה

משולחן מורינו הרב שליט"א

לומר למלוה - 'תודה' או 'תזכה למצוות'

ביקש הלוואה מחברו, וזה נאות לתת לו בסבר פנים יפות די מחסורו אשר יחסר לו, ומדרך העולם כאשר מקבל אי מי מחברו טובה כלשהיא, רגילים לומר: 'תודה' - 'יישר כוח', או לאחל 'תזכה למצוות'. האם יכול הלווה לומר כן למלוה בשעה שמקבל הלוואה, או שמאחר שכידוע גם ריבית דברים אסור (בבא מציעא דף עה:), הרי שיש באמירה זו חשש ריבית:

תשובת מורינו הרב שליט"א:

1 ראה נתיבות שלום (סימן ק"ס ס"א סק"ג אות ז) בשם הגר"ש אלישיב, ריבית לאור ההלכה (פ"ח סוף הערה ח) בשם הגר"צ אבא שאול. והגרש"א (שו"ת מנחת שלמה ח"א סי' כז אות א) כתב שבאמירת תורה אין ברכה, אלא הודעה שהוא מודה בכך שהמלוה עשה לו טובה ואינו כפוי טובה. וכיון שבאמת אסור ללווה לכפור בטובתו של המלוה, וחייב להחזיק לו טובה על הלוואתו באופן שאין בו

2 אסור ריבית, ממילא גם באמירת תודה, שמגלה דעתו על כך שהוא מכיר בטובתו אין איסור משום ריבית דברים, ולא אסור חכמים אלא שאלת שלום שהיא ברכה למלוה, והוא הדין בשאר ברכות. אלא שהגרש"ז עצמו חזר בו מדבריו כפי שנדפס במהדור"ח (בהערה ע"ג אות א) שחשש בזה לריבית דברים. 3 אחרונים בביאור דעת הרמ"א (י"ד סימן רמט ס"א), שו"ת באר שבע (סימן מא), שו"ת שבות יעקב (ח"ב סימן פה). מעשר

כספים אינו מדין צדקה, ואף שהסכמת הפוסקים שאינו חייב מדינא (כדעת הב"ח סימן שלא יט), אלא מצד מנהג אבותינו, אין לתת מעות מעשר לדברים שהוא חייב בהם ממילא דדבר שבחובה אינו בה אלא מן החולין. 4 שולחן ערוך חו"מ סימן ע"ה (ס"ט). 5 ואף על מצוות החיוב משום מנהג כתבו הפוסקים שלא לתת מדמי מעשר, 6 ראה בבאר היטב (סימן תרצד) לגבי מחצית השקל, ובמשנה ברורה (סימן תרה סק"ז) לגבי פדיון כפרות. וכאן חמור יותר שחייב ממש לצאת ידי שמים, ויש ראשונים (מאד"י) שכתבו שהחייב ואינו משלם פסול לעדות. 6 אהלך באמיתך (פ"כ סעיף כח), כ"כ בתועפות ראם (על היראים סי' רעד אות פד).

הבית אם חוזר בו והאומן ניזוק, כיון שעשה על פיו וחייב מדינא דגרמי, אלא שמצד גדרי שכירות פועלים כתב הנתיבות (וכן משמע בחזון איש ב"ק סימן כג, סק"ה), שאינו בגדר פועל כאשר האומן עושה הפעולה בשלו ובעל הבית אמר בלשון שיקנה ממנו אחר כך ואין זו אלא הבטחה שיקנה ממנו, אבל כאשר דנים מצד הלכות אמירה לנכרי בשבת, הרי שאף שאינו פועל שלו אבל סוף סוף הוא יש כאן אמירה שיעשה מלאכה בשבילו ואסור בהנאה ממלאכתו.

ומיהו, יש לבאר ראייתו, כי מאחר שלפי דברי הנתיבות הוא יכול לחזור בו, הרי גם מי שהזמין הסעה למוצ"ש יכול בסוף לבטל את הנסיעה ואינו חייב אלא מדינא דגרמי, ואם כן גם אם נסע לצורך הסעת הישראל, כיון שהוא יכול לבטל לו את הנסיעה, הרי יכול על ידי הביטול להתברר שכלל לא נסע בשביל הישראל, ולפיכך יתכן לומר שגם כעת אין להחשיב נסיעה זו לצורך הישראל. אך אכתי יש להסתפק בזה, כיון שכל עוד שלא חזר בו וביטל אותה נסיעה, הרי ידוע לכל שעשה זאת לצורך ישראל ואיך נתיר זאת.

אמנם באופן שאינו מזמין את הנהגה הגוי בעצמו אלא מתקשר למשרדי החברה להזמין מונית, דן במנחת יצחק (שם) להתיר, דהנה נחלקו האחרונים באמירה לנכרי שיאמר לנכרי אחר שיעשה מלאכה; ובשו"ת חוות יאיר (סימן מו ציינו בגיליון רעק"א סימן שז ס"ה) התיר אמירה לאמירה, והיינו משום שסובר שלא גזר חז"ל אלא אמירה לנכרי לעשות מלאכה, אבל אמירה לנכרי לומר לנכרי אחר לעשות מלאכה אינה בכלל הגזירה, ובתשובה אחרת (סימן מט) הביא תשובת בעל עבודת הגרשוני שחולק עליו שאסור גם אמירה לאמירה, וכתב הפרי מגדים (סימן רעו במ"ז סוף הסימן), בגוי שהדליק נר לבקשת חברו, וחברו התכוון לצורך ישראל, כולם מודים שמותר משום שאין נראה כשלוחו של ישראל. ואף כאן הנהגה עושה את המלאכה רק לעשות רצון המנהל הגוי.

אלא ששוב חזר המנחת יצחק ואסר לפי מה שכתב בתשובת מחזה אברהם (או"ח סי' מ"ג), שהפרי מגדים לא דיבר רק באופן שהגוי שעושה המלאכה אינו יודע שהיא לצורך ישראל, אבל כאשר הגוי יודע שהמלאכה לצורך ישראל, אף אם הישראל לא צוהו, אסור להישראל להנות ממנה עד מוצ"ש בכדי שיעשה, כי חכמים אסרו מלאכת הגוי לצורך ישראל אף אם הישראל לא צוהו. אמנם במחלוקת האחרונים באמירה לאמירה הכריע המשנה ברורה (סימן שז סק"ד) בשם ספר החיים (להגר"ש קלוגר) שבמקום הפסד גדול יש לסמוך על המקילים.

למעשה יש שאינם נזהרים בזה ומזמינים נהג למוצאי שבת, ונתבאר שיש צדדים להקל בזה, ואולי יש ללמד זכות ולהוסיף סברא להתירא; מאחר שהנכרי יכול להחנות את המכונית לפני השבת, הרי שאת נסיעתו בשבת עושה לעצמו, (ראה שמירת שבת כהלכתה מהדור"ח סק"ח הערה צא), עוד נראה, שבאופן שבאמת אין הכרח שהנכרי יעשה בשבת מלאכה עבורו, כגון שאינו יודע היכן מתגורר, ויש אפשרות סבירה שלא יהיה צריך לעשות את המלאכה דוקא בגללו, וכמו שהזמין, וממילא הנסיעה הלך גם היא לא נעשתה עבור היהודי; ומאחר שהלכות אלו של אמירה לנכרי יש בהם פרטים רבים, ראוי להתייעץ עם מורה הוראה בכל מקרה לגופו, מה מותר ומה האסור. להלכה: א. אסור לישראל לומר לנכרי לעשות מלאכה עבורו בשבת, בין באומר לו בשבת לעשות בשבת או לאחר השבת, ובין אם אומר לו בימי החול לעשות המלאכה בשבת. ב. אסור ליהנות ממלאכה שעשה נכרי בשבת עבור ישראל אף שלא ציווהו לעשות, עד שיעור הזמן שניתן לעשות את המלאכה במוצאי שבת. ג. להזמין נהג נכרי שיהיה מוכן מיד למוצאי שבת ומחמת כן צריך לנסוע בשבת בשבילו, יש אוסרים ויש מצדדים להתיר שנסיעתו בשבת נחשבת לעושה לצורך עצמו. והמחמיר תבוא עליו ברכה. ד. אם מזמין נהג דרך חברה שזהו בגדר אמירה לאמירה, נחלקו האחרונים, ובמקום הפסד גדול יש להקל.

משום 'ממצוא חפצך' שהרי האמירה ביום חול, אבל מטעם שהוא כשלוחו אסור משום שמלאכת הנכרי נעשית בשבת בשליחותו. להלכה קיימא לן (שו"ע סימן שז ס"ב) שאסור לומר לנכרי בערב שבת שיעשה מלאכה בשבת, וכן אסור לומר לנכרי בשבת לעשות מלאכה במוצאי שבת (רדב"ז ח"א סימן תרפד, משנה ברורה שם סק"ט).

בנידון השאלה שרוצה להזמין נהג גוי בערב שבת שימתין לו במוצאי שבת, יש לדון אם הדבר אסור משום שבכדי שהגוי יהיה מוכן במוצ"ש יהיה עליו לצאת לקראתו כבר בשבת והרי הוא כאומר לו לעשות מלאכה בשבת, או שמא מאחר שאינו אומר לו שיעשה את המלאכה בשבת, ואף אינו מבקש ממנו אלא שייסעו לאחר השבת, והנהגה שיוצא לקראתו בשבת עושה זאת לצורך עצמו כדי שיהיה מוכן מיד עם צאת השבת.

ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ו, סימן כה) פסק שהדבר אסור והרי זה בגדר אמירה לנכרי, והביא ראיה ממה שכתב הט"ז (סימן שז סק"ג) שאסור לומר לגוי: ראה שאני צריך לילך לדרכי למוצאי שבת, כיון שנחשב כמזכיר יום השבת בפירוש, ואף כאן הרי הוא מצווהו שיבוא ביום השבת ואסור.

אמנם יש צד להתיר הדבר על פי מה שכתב הט"ז (סימן רעו סק"ה) שמותר לומר לנכרי להדיח כלים במקום חשוך, ואף על פי שבהכרח שהגוי ידליק את הנר לצורך הדחת הכלים, משום שכאשר עיקר הפעולה שמבקש מהגוי מותרת אלא שכדי לעשות את הפעולה צריך הגוי לעשות מלאכה, אין אנו דנים שהוא מדליק את הנר בשביל ישראל, אלא שמדליק לעצמו כדי שיוכל לעשות את הפעולה שנצטווה עליה. ועל פי דברי הט"ז כתב בספר אורחות שבת (ח"ב פ"ג סכ"ה) שיש לדון להתיר להזמין נהג למוצאי שבת מטעם זה, שנסיעת הגוי בשבת איננה בשביל הישראל, אלא שנוסע לצורך עצמו כדי שיוכל להסיעו במוצ"ש.

ויש לדון בהיתר זה, שהרי כאשר מזמין נהג מונית לנסיעה, ההזמנה כוללת את שירות הנהגה ואת המכונית עצמה שתסיע אותו, והרי הוא נהנה מעצם הבאת המכונית בשבת למקום זה. זאת מלבד שעצם ההיתר של הט"ז כפי שביארו בפרי מגדים (מ"ז סימן רעו סק"ה) שדווקא כאשר לא ברור שישתמשו בכלים בשבת, ועל כן נחשב שהשפחה אינה מדיחה את הכלים לצורך ישראל שישתמש בשבת אלא להשלים פעולתה, אבל אם ההדחה היא לצורך שבת אין להתיר הדלקת הנר באופן זה. אך כאמור גם אם נאמר שההיתר הוא כמשמעות הפשוטה בדברי הט"ז וכמו שנראה מהמשנה ברורה (שם סק"ז), לכאורה אין לומר שנסיעת הגוי איננה אלא אמצעי על ידו יוכל להסיעו, שהרי חלק מההזמנה היא הבאת הרכב והרי הוא נהנה ממה שהביאו בשבת, אלא אם נאמר שמצד הישראל יכול להביא את הרכב בערב שבת באופן שאינו כרוך במלאכת שבת.

ובשו"ת מאזני צדק (ח"א סימן י) כתב להתיר לשכור נהג גוי ולומר לו שיבא להחזירו במוצאי שבת, והביא ראיה מדברי הנתיבות שכתב (ח"ו סימן שלג סק"ט) על ההלכה שבשולחן ערוך (ס"ח, מתשובת הרא"ש) שאם אמר לאומן 'עשה לי דבר פלוני ואקחנו ממך', ולאחר שעשהו האומן, חוזר בו ואינו רוצה לקחתו, ואם לא יקחנו מיד יפסיד האומן, חייב לשלם מדינא דגרמי. והקשה הנתיבות מדוע אינו צריך לשלם לו מדין פועל שהרי עשה על פי דיבורו, וגם אם אין לאומן הפסד אינו יכול לחזור בו. ותיירץ שבמה שאמר 'שאקחנו ממך' אין דעתו להתחייב מדין שכירות פועלים, אלא הבטחה שלאחר שיעשה את הדבר יקנהו ממנו, וכשעשה לעצמו עשה. ומכך הקיש בעל מאזני צדק לנידון דידן, שהגוי בנסיעתו בשבת להחזיר את הישראל אינו נחשב לפועל שלו, אלא עושה בשל עצמו, על דעת שבמוצאי שבת יוכל להרוויח על ידי הסעת הישראל.

ויש לדון בראייתו, כי לכאורה אע"פ שמצד הגדרת הנהגה אינו פועל שלו, מכל מקום לענין מלאכת גוי בשבת הרי אסור חז"ל לומר לגוי שיעשה מלאכה בשבילו, והלא את פעולתו הוא עושה כיון שהיהודי צווהו והוא עושה עבורו, שהרי מזה הטעם חייב בעל

ז' אב

סדר היום:

דיני אבלות החורבן: ביום זה נכנסו נכרים להיכל'. ולכן מיום זה ואילך יש להחמיר יותר בדיני האבלות'. ויש שכתבו ללמוד מזה על כל דבר שיש הכרח להקל בו בדיני תשעת הימים, שאם אפשר עדיף להקדימו קודם ז' אב. ~ יש מגדולי ישראל שנהגו לדרוש ביום זה לעורר את הציבור על החורבן והגלות והיו מספידים בו צדיקים. והחתם סופר זי"ע היה מונה בדרשתו את מנין השנים לחורבן בית המקדש. **סיום מסכת:** יש נוהגים שלא לערוך סיום מסכת אחרי ז' אב, משום שבימים אלו כבר התחיל החורבן בפועל.

ימי עולם:

תרפ"ו: רבי שמחה בונם ב"ר שמואל עהרנפלד - אב"ד מטרסדורף, בעל 'מענה שמחה'. מטרסדורף - עסטרייך

שלא יהיה חשש של גניבת דעת

בהיותו עד בחור, חזר רבי שמחה בונים עהרנפלד פעם הביתה וראה לפניו מחזה מוזר. אביו רבי שמואל צוק"ל רבה של מטרסדורף ומייסד ישיבת 'חתן סופר' עומד ליד ארון הספרים, לוקח בידו ספר, מסתכל בפנים הכיסוי ומחזיר אותה למקומה. כך הוא עובר על כמה ספרים, עד שמגיע לאיזה ספר שהוא מסלק מן הארון קצת אותה הציצה. הוא עובר על כל הספרים, וכל כמה זמן, אחרי הצצה לרגע בפנים הכיסוי הוא מחזיר את רובם ומסלק ספר בודד, עד שעובר על הספרים שבארון וכו'.

הבן הציע את שאלתו לאביו, וזה מה שענה לו רבי שמואל: הלא ידעת בני שבקרוב יבוא לביתנו רבי שמואל אברהם זעלטנרייך, גאב"ד טשאקאווא, לתהות על קנקניך בנוגע לשידוך. כדרך התלמיד חכמים, טבח ישיהה קצת אצל ארון הספרים להתבונן על מבחר הספרים שבביתנו. היות ובארון הספרים נמצאים גם הספרים שלך, והוא יחשוב שהם שלי, יש לי בזה חשש של גניבת דעת, ולכן אני מסלק את הספרים שייכים לי.

אגב הבחור נשא חן בעיני האורח והשידוך נגמר בכי טוב. (במעלות קדושים וטהורים ח"א עמ' קלו)

ח' אב - ערב תשעה באב

הליכות עולם:

ערב תשעה באב:

א. בערב תשעה באב במנחה אין אומרים תחנון, משום שתשעה באב נקרא 'מועד'. ואם חל ערב תשעה באב בשבת, אין אומרים 'צדקתך צדק' במנחה.
ב. לא יטייל בערב תשעה באב, ואין לטייל אף בערב תשעה באב שחל בשבת.
ג. נהגו שלא ללמוד בערב תשעה באב מחצות היום ואילך, כי אם דברים המותרים בתשעה באב, אולם יש המפקקים ומקילים בזה, והרוצה להקל בזה אין מוחים בידו.
טעם הדבר שאין לומדים תורה בערב תשעה באב, משום שכל מה שלומד מחצות ואילך עדיין מחשבתו עליו והרהורו גביה בלילה, ונכנס לאבלות כשהוא שמח. (שו"ת חתם סופר אורח סי' קנז)

ימי עולם:

תר"ח: רבי מיכאל ב"ר יעקב מנאנאש. נאנאש - אונגארן

להוציא נשמה מגוף, לכבסה ולהחזירה לגוף

האחים הצדיקים המפורסמים רבי מיכאל ורבי יוסף מנאנאש, שהיו תלמידי הרה"ק מוהרי"א מקאלוב זי"ע, ויהי לעת זקנותו של רבם הרה"ק מקאלוב כאשר שכב על ערש דווי קרא אליהם ואמר להם: בני, צריכים אתם לחפש רבי ומורה דרך, אשר יש בכוחו להוציא נשמה מגוף, לכבסה ולהחזירה לגוף. אכן, אחר פטירת רבם הק' ב' אדר, היו אצל כו"כ צדיקים עדי הגיעו

- 1 כמו שהובא מהפסוק לעיל, וכן איתא במסכת תענית (טז.).
- 2 עיין במג"א (סי' תקנ"ד ס"ט) שכתב שנהגו קצת יולדות להימנע מאכילת בשר ויין מ' אב, שכן בו ביום נכנסו העכו"ם להיכל.
- 3 שו"ע (סי' תקנ"ד ס"ב), והענין הוא לסימן, כי אנו מובטחים בהש"ת שעוד יתהפכו הימים האלו

אל הרה"ק מראפשיץ זי"ע, ויהי בהכנסם והנה הם רואים איך שהרה"ק אמר וידיו עם איש אחד והאיש נופל חלשות, ומקיצים אותו במים קרים כהדרך להעיר מעלפון, וממשיך עמו הרה"ק באמירת הוידוי ושוב נופל חלשות וכך כמה פעמים. ובראות האחים הצדיקים כל זאת, שחקו מעט. וחרה זאת להרה"ק מראפשיץ, לשמחה מה זו עושה, והשיבו לו שהנה עתה באו אל המנוחה והנחלה כאשר מצאו הצדיק אשר הורה להם רבם. 'להוציא נשמה מגוף, לכבסה ולהחזירה לגוף'.

(דברים ערבין עמ' 86)

ט' אב - תשעה באב

ידעתי שבתשעה באב בעת שיושבים על הארץ הוא עת רצון גדול, ויכול אדם לפעול בתפלתו להשי"י מה שצריך. (אמרי פנחס להרה"ק מקוריץ, שער ד)

המקונן על חורבן הבית מכפרים עונותיו וזוכה לאריכות ימים ובניו לא ימותו בחייו, יראה זרע יאריך ימים. (מועד לכל חי להגר"ח פלאגי, סי' ס"ז סעיף ס"ו)

מה שנהגו ביום ט"ב במנחה לומר פסוקים של נחמות וגם לקום ולשבת על הספסלים למעלה, ואדרבא נראה מן התלמוד בבלי כי לעת ערב הציטו אש בהיכל ביום ט"ב ונשרף בעת המנחה, ולפי"ז היה ראוי להחמיר במנחה יותר מבשחר. אבל הענין יובן במה שדרשו בגמרא ע"פ מזמור לאסף אלוקים באו גוים וכו', והקשו מזמור קינה מבעי ליה, ותיצו כי בתחילה התחילו האויבים להרוג את בני ישראל, ואז חשבו ישראל שלא יהיה ח"ו תקומה למפלגתם ויכלו ח"ו בחרב האויבים. ובראותם שהציתו אש בהיכל לעת ערב שהוא זמן המנחה, אז אמרו מזמור ושמחו שמחה גדולה וקבלו נחמה, כי אם ח"ו לא היה הקב"ה משליך חמתו על העצים ועל האבנים לא היתה תקומה לשונאי ישראל, וכמו שאמרו ז"ל כלה את חמתו ויצא אש בציון. ונמצא כי לעת מנחת ערב שהציתו אש בהיכל, אז אמרו ישראל מזמור וקבלו נחמה על צרתם, א"כ המנהג הנזכר הוא טוב ונכון. ונלע"ד ששמעתי ג"כ ממורי ז"ל טעם אחר, והוא כי אז במנחת ט"ב נולד המשיח הנקרא מנחם, כנזכר במדרש איכה רבתי. (שער הכוונות למהר"ח ויטאל, דרושי חג השבועות דרוש א)

י' אב

סדר היום:

זהירות מהקזה: לדעת מהר"ח ויטאל אין להקזי דם ביום י' אב.

ימי עולם:

תקפ"ז: רבי אריה יעקב ב"ר משה למברסקי - אב"ד סמילא, בעל 'שו"ת רבינו יעקב מסמילא'. סמילא

פורץ גדר ישיכנו נחש

פעם אחת באו לפניו שני אנשים לדון וישמע טענותיהם ויפסוק הדין על פי התורה, ואחד מהבעלי דינים לא רצה לציית לדברי הרה"ק ר' יעקב, ולא רצה לקבל עליו הדין שפסק, ויאמר לו הרה"ק רבי יעקב: 'רשע, איך לא תציית לדין תורה, הלא אשלח עליך הבית דין שמש שלי, היינו ופורץ גדר ינשכנו נחש'. ותיכף יצא נחש מאיזה חור מהארץ, ורצה להזיק לאותו איש. ויאמר לו הרה"ק רבי יעקב: 'רשע, הגבה רגליך שלא יזיק לך הנחש'. ויתחרט תיכף האיש הנ"ל, ויקבל עליו כאשר פסק הרה"ק רבי יעקב.

(ספורים נחמדים עמ' יב)

י"א אב

סדר היום:

קריאת שם חודש מנחם-אב: יש שהקפידו אחרי י' אב, לקרוא את החודש 'מנחם - אב', ולא סתם 'חודש אב'.

- 1 מסתפק אם האיסור לטייל הוא כל היום או רק מחצות היום ואילך, ועיין שערי תשובה (סי' תקנ"ב ס"ב).
- 2 שיערי תשובה (שם).
- 3 רמ"א (שם).
- 4 משנ"ב (שם סק"ח).
- 5 מועד לכל חי (להגה"ח פלאגי, סי' ס"ה).
- 6 עיין דרשות חתם סופר (ח"ב עמ' שלא ע"ב ד"ה בירושלמי).

'והיה מדי חדש בחדשו', אולי רמז על חדש אב, דבירושלמי סוף מס' תענית שאחרי ט"ב מתחיל חדש אחר, ונ"ל משום הכי נוהגים לקרוא לו שם חדש 'מנחם', והיינו 'חדש בחדשו' החדש שמתחדש בחדשו היינו מנחם, ואותו שבת שבשבוש שאחרי ט"ב מיד והיינו 'שבת בשבתו' שהוא שבת נחמו, 'בוא כל בשר להשתחוות' בהר בית ה' בראש ההרים במהרה בימינו אמן. (חתם סופר עה"ת, במדבר לו יא)

י"ב אב

ימי עולם:

תרצ"ט: רבי ישעיה ב"ר אברהם משה וולטרפריד מראספסע קאליש. קאליש

מחויבים אנו לעשות כל יכולתנו כדי להושיעו

כשא אליו יהודי עם תפקה ופדיון כדי להתברך בישועה, נהג להכנס לחדר זוגתו, הרבנית הצדקת מלכה, ולומר לה: 'הנה בא יהודי עם קוויטל ופדיון, וחושב להוושע מצרתו על ידינו. ומכיון שהוציא כסף עבורנו, מחויבים אנו לעשות כלל יכולתנו כדי להושיעו'.

אזי נעמדו הרבי ורעייתו, זה בזווית זו של הבית וזו בזווית אחרת, והתפללו לישועה.

(רועה נאמן עמ' רעג)

י"ג אב

ימי עולם:

תרנ"א: רבי יום טוב ישראל ב"ר אליהו שירזלי - ראב"ד קהיר, בעל 'מנהגי מצרים' ויטיב גיטין.

משכיל אל דל

בימי הרב היה יהודי אחד שלא רצה להתפרנס מן הצדקה מימיו, והיה הרב שולח אליו אנשים למכור לו בגדים בלויים בזול ואחרי רגעים באים קונים - גם כן מצד הרב - וקונים אותם ביותר, ועל הדרך הזה היה נזון בצמצום ובצער אך בכבודו לפי דעתו. ויהי היום ובא אליו ערבי אחד וימכור לו חתיכת מתכת גדולה באומרו כי היא כסף מזוקק, וכאשר בא אל הצורך התברר כי מזויפת היא, וירץ אל הרב ויספר לו את אשר קרהו. וידע הרב כי אם יציע לו כסף לא יקבל, כי לצדקה תחשב, ויאמר לו הרב לתאר את פני האיש ומראהו, ויאמר לו כך וכך תארו, וידבר אליו הרב ובת שחוק קלה על שפתיו, ידעתי בני ידעתי את הרמאי הזה היטב, לך אתה לדרכך ועלי לסדר את הענין. למחרת שלח לו הרב את כספו ויגד לו כי המזויף השיב את הגולה אשר גול מיראתו את הרב אשר איים עליו בכל תוקף.

(תולדותיו בריש ספרו בשם הליכות יום טוב עמ' 22)

שבת נחמו

הליכות עולם:

שמחה בשבת נחמו: נהגו לעשות השבת הזה אחר ט' באב ביום טוב, והיא מצוה גדולה שהוא יום נחמה. ואף על פי שאינו יום טוב ממש עשו אותו יום מקודש לכבוד השבת ביום ט"ו, ולפעמים הוא חמשה עשר ממש, וכל השמחה בו זוכה בנחמת בנין בית המקדש, כמו שנאמר (ש"ה ג' יא) 'צאנא וראנה בנות ציון במלך שלמה בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתונתו וביום שמחת לבו'. ודרשינן (תענית פ"ד מ"ח) 'ביום חתונתו' זו מתן תורה, 'וביום שמחת לבו' זה בנין בית המקדש שיבנה במהרה בימינו.

הילולת אליהו הנביא: מנהג קדום בעיר חיפה לילך כל עדת ישראל בליל וביום מוצאי שבת נחמו, למערת אליהו הנביא, להעתיק על גאולת ישראל, ושיבא במהרה לבשר הגאולה במהרה בימינו אמן. ומתקבצים לשם מכל העיירות הסמוכות לה, גם מפה עיר הקודש ינהרו אליה לשמות בשמחת הלילה הזה, כי עושים שם ג"כ הילולא לכבוד אליהו זכור לטוב.

- 1 דרשות ר"י אבן שויעב (תלמיד הרשב"א, פר' ואתחנן).
- 2 וכ"כ ביוסף אומץ (הקדמון, אות תתצד), שמרבים בו בפיוט וזמרה, וראוי להתענג בו יותר מבשאר שבתות השנה.
- 3 ספר מסעי היר"ח (לרבי רחמים יוסף חיים אפולסקה, שנת תרל"ה, עמ' ז).

שכירות פועלים בשבת

אדם שמתכנן כבר זמן רב לערוך שיפוץ בדירתו אלא שנדחה הדבר שוב ושוב. בשבת אחת לאחר תפילת מוסף פגש את חברו שעוסק בבניה ושיפוצים, ועלה ברעיונו אולי ייקח אותו לשפץ את דירתו, וניצל הזדמנות זו לסכם עימו להיפגש עמו במוצאי שבת, ללא שאמר לו את מטרת העניין לשמו רוצה להיפגש, אולם שניהם מבינים זאת; נשאלת השאלה, האם מותר בשבת לתאם פגישה באופן זה, או שמאחר ששניהם יודעים שמטרת הפגישה היא על מנת לקבוע דברים האסורים בשבת ואסור לסכם על זה בשבת.

תשובה: הנה כתוב במשנה: (שבת ק"ג) לא ישכור אדם פועלים בשבת. ובגמרא לא יאמר אדם לחבירו שכור לי פועלים, אבל אומר אדם לחבירו הנראה שתעמוד עמי לערב, וטעם האיסור מבואר בגמרא מהכתוב 'ממצוא חפצך ודבר דבר' (שע"י נח יג), דיבור אסור, אבל הרהור מותר. והריטב"א (שם) מסביר וז"ל: אבל בלשון סתום שאומר לו הנראה שתעמוד עמי לערב מותר, ואע"פ שכונה שלהם לעמוד עמו לשכור פועלים לו או למלאכה אחרת אין בכך כלום דהוה ליה כהרהור שהוא מותר, עכ"ל.

וכן פסק ברמב"ם (פרק כ"ד ה"ד) כמו שמבואר בגמרא, אבל מוסיף: אבל לא יאמר לו היה נכון לי לערב שנמצא עושה חפצו בשבת. וכן נפסק בשולחן ערוך (סימן ש"ז ס"ז), מותר לומר לחברו הנראה בעיניך שתוכל לעמוד עמי לערב, אף על פי שמתוך כך מבין שצריך לערב לשכור, אבל לא יאמר לו היה נכון עמי לערב, ע"כ.

ויוצא מזה, שיש חילוק בין רמז בעלמא, כמו הנראה שתעמוד עמי לערב, שזה מותר מפני שנקרא רק הרהור, לבין אם נעשה בדרך רמז וציווי, דזה נכנס כבר בגדר דיבור דאסור, ואפילו שבשני הלשונות מבינים מדבריו שרוצה לשכור, אף על פי כן, ב'הנראה' - נקרא הרהור גרידא, וב'היה נכון' - נכנס ההרהור לגדר דיבור.

ולפי זה אם הפועל הוא חבירו שהרבה פעמים מזמינו לדברים אחרים, כגון ללמוד איתו וכיוצא בזה, מותר לו להגיד אפילו בדרך ציווי ואפילו שעכשיו כוונתו לשכור למלאכה, וגם חבירו מבין שצריך אותו עכשיו למלאכה, מותר לו לומר אפילו בלשון היה נכון, כיון שאינו מפרש זאת לחבירו ואינו אלא בגדר הרהור המותר בשבת.

וכן משמע כך משו"ע הרב (סימן ש"ז סעיף יב) מותר לומר לפועל וכו', וכמו שכותב הרמב"ם, ולא כמו ש' בשו"ע מוותר לומר לחבירו וכו', משמע מזה שלחברו שהרבה פעמים מזמינו לדברים אחרים מותר, אפי' לומר היה נכון בלשון ציווי, [וכן יש לביא ראייה מביאור הלכה סימן ש"ז ס"ח ד"ה אסור עיי"ש], וכך פוסק הגר"ש אויערבך (שולחן שלמה סק"ט) דרך אם כל השומע מבין בבירור שמזמינו כדי לשכור, אבל אם זה לא בבירור שהרבה פעמים מזמינו לדברים אחרים מותר.

ולפי זה יוצא לדינא בסיפור שלנו, באם ראובן הוא חבירו הטוב של שמעון מותר לומר לו לפגוש במוצאי שבת, אפי' בלשון ציווי, אבל אם איננו חבירו אין מותר לו לומר רק בלשון רמז שרוצה לפגוש במוצאי שבת בלשון 'הנראה', או שישמח לפגוש במוצאי שבת, אבל בלשון ציווי אסור, ולדבר איתו בשבת ולהזמין בפרוש לשפץ את ביתו אסור אפילו הוא חבירו.

אמנם יש להוסיף שאם יש לו טרדת הלב או נדנדו דאגה מההרהור, פוסק בשו"ע הרב (סימן ש"ז סכ"א) דאסור אף להרהר בזה, ואם כן אפילו לומר לחבירו 'הנראה' גם כן אסור שנקרא הרהור.

וכל זה מצד עיקר הדין, אבל מצוה מן המובחר משום עונג שבת שלא להרהר בעסקיו כלל בשבת, אפי' שאין לו טרדת הלשון מזה ואפי' בלא דיבור, כמו שכתב המחבר (בסי' ש"ז סעיף ח) אלא יהא בעניין כאילו כל מלאכתו עשויה, ואין לך עונג גדול מזה.

לאחר כמה שעות לימוד התעייף משה ורצה לנוח מעט, ומאחר שלא מצא בבית המדרש דבר מה להניח תחת ראשו, רוצה ליטול את הטלית גדול שלו המיוחד לתפילה, לקפלו ולישון עליו; והוא שואל האם יש איסור בשימוש זה משום בזיון מצוה או לא.

תשובה: בענין שימוש בחוטי הציצית [כשלא נפסלו] וה"ה שאר כל המצוות כגון סוכה שופר לולב, נחלקו הטור (או"ח סי' כא) והשאלות (פר' שלח), לדעת הטור מותר כל שימוש שאינה מגונה, ולדעת השאלות אסור כל תשמיש של חול, וכן נפסק להלכה בשו"ע (שם סעי' א), והטעם משום בזיון מצוה. וגם בזמן שאינו לבוש בו נקטינן לאיסור (משנ"ב שם סק"ד ע"פ דעת הב"ח, ודלא כט"ז סק"א דס"ל שבוה לכ"ע מותר).

ולגבי השימוש בטלית גדול [הבגד עצמו] נחלקו האחרונים, דעת העולת תמיד (סק"ד) להתיר שימוש שאינו מגונה כמו בטלית קטן דבדאי מותר כי הוא בגד האדם ואינו חפץ המצוה עצמה כמו חוטי הציצית ושופר וכיוצא"ב, ודעת ה"ט"ז (סק"ג) והפרי מגדים (א"א סק"א) לאסור כל תשמיש של הדיט (וכן נראה הכרעת המשנה ברורה סק"ב), והטעם משום דטלית גדול המיוחד לתפילה חמיר טפי מטלית קטן [וכענין שאמרו (יומא נג): בגדים שבשל בהן קדרה לרבו לא ימוזג בהן כוס לרבן], ומבואר בדבריהם שלפי דעתם דין טלית גדול כדן חוטי הציצית, אם כן היוצא מזה שיש להחמיר מלהשתמש אפילו בזמן שאינו לבוש בו, וכמו שנתבאר לעיל לגבי חוטי ציצית.

על פי זה נראה שעדיף להחמיר בנידון דידן ולא ישן עליו. אך בשעת הדחק נראה שיכול לסמוך על העולת תמיד המתיר [ובצירוף דעת ה"ט"ז הנזכר לעיל המתיר גם בחוטי ציצית בשעת שאינו לבוש בו].

ואם הטלית של הציבור השייך לבית המדרש [ומשמש עבור הש"ץ בליל שבת או בעלי קורא ועולים לתורה וברכת כהנים לבחורים וכדו'] יתכן לומר בדרך אפשר דקיל טפי, דהנה כתבו הפוסקים (פרי מגדים א"א סק"א והובא במשנ"ב סק"ה) בטעם למה לא מהני בציצית תנאי שאיני בודל מהן כדי שיהיה מותר להשתמש בהן, כמו שמצינו דמהני לגבי נוי סוכה (שו"ע סי' תרל"ח סעי' ב) ולגבי אתרוג (סי' תרמ"ט סעי' ה בהג"ה), ומבארים כי בציצית על כרחך בודל מהן ומקצה אותן לשם מצוה כי הלוא מברך עליהן 'להתעטף בציצית'. ואם כן בטלית של ציבור שנוהגין שאין מברכין עליו (עי' ביאור הלכה סי' יד סוד"ה שאלה בשם שער אפרים) אפשר יותר לומר שיבדל מיניה ואין מקצה אותם לשם מצוה. ולמרות שלא עשו תנאי בפירוש מכל מקום יתכן דגם בסתמא מהני, וכענין לב בית דין מתנה עליהם' שמסתמא הוקצה לכתחילה עבור כל צרכי הציבור (עי' כענין ברמב"ם סי' קנ"ד סעי' ה, מג"א שם סוסק"כ, וכמוכח שאין זה היתר לכאן רק בתור סניף). ובפרט אם מתעייף תוך כדי לימודו ורוצה לישון בכדי להחליף כוח, יש לומר דהוי קצת צורך מצוה [ומותר אפילו בטלית של].

ודרך אגב יש לציין שמה שמשתמשים לפעמים בטלית גדול לצורך העטפת ספר תורה כשמוליכין אותו ממקום למקום, וכן לצורך קריאת 'כל הנערים' בליל שמחת תורה וכיוצא בזה, אין בזה שום חשש, כי תשמישים אלו הן לצורך מצוה וקדושה, ומבואר בשו"ע הרב (רי"ש סי' כא) שרק תשמיש חול אסור.

ובמזל טוב

בסימן טוב

מהיכלי תורה והוראה מוסדות "באר ישראל"
נשגב כוס של ברכה עם ברכת מזל טוב לבבית,
קדם מעלת ידידנו ומכובדנו היקרים והנעלים
רבני בית ההוראה

לאירועי הבת

הגאון רבי אברהם מרדכי ארשטר שליט"א
ראש כולל חושן משפט

הרה"ג רבי ישראל יחזקאל יוסקוביץ שליט"א

יזכו לראות נחת ושמחה לאורך ימים ושנים טובות
מתוך אושר וכבוד, בריות גופא ונהורא מעליא

